

Δημήτρης Κοσμόπουλος - Τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα

Πηγή: Ἐφημ. Ἐλευθεροτυπία, Βιβλιοθήκη, Παρασκευή 29 Ἀπριλίου 2011

Ὁ συντάκτης εἶναι ποιητὴς καὶ δοκιμογράφος

Ἄν δὲν δώσεις αἷμα, δὲν λαβαίνεις πνεῦμα - αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἀσκητικὴ παράδοση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως. Ὁ Παπαδιαμάντης ἔγραψε μὲ τὸ αἷμα του, μὲ τὸ αἷμα του -κυριολεκτικὰ- πότισε τοὺς ἀμάραντους λειμῶνες τῶν χλοαζόντων θαυμάτων.

Τὶς σελίδες του. Ξετυλίγοντας τὸ εἰλητάριο μιᾶς ἀέναης προσευχῆς. Ἐκεῖνος μὲ βλέμμα «τεθαμβωμένον» ἔβλεπε τὸν ἄνθρωπο ὡς μυστήριον καὶ τὴν κτίση ὡς ἀποκάλυψη θεϊκῆς ἀγάπης. Καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ πάσχοντες ἀπὸ «γραμματανθρωπισμὸν ποὺ φονεῦει τὰ ἀσθενῆ τάλαντα» καὶ ἀπὸ «τὸν διλεταντισμὸν ποὺ χαρακτηρίζει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς τέχνης τῶν ἡμερῶν μας» (βλ. Π. Νιρβάνας, Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, περ. «Παναθήναια», Τόμ. ΙΓ', 15 Ὀκτ. 1906) - οἱ ἄλλοι, λοιπόν, ἔβλεπαν ἕναν κουρελή. Περπάτησε σ' αὐτὸν τὸν βίον προσευχόμενος, δηλαδὴ ἀδιάπτωτα καὶ ἀκαταμάχητα ἐρωτευμένος. Ἡ γραφή του εἶναι καρπὸς προσευχῆς, ὅπως τὸ σταφύλι στὴν ἄμπελο. Προσευχόμενος καί, κατὰ κόσμον, διαρκῶς ἠττημένος. «[...] Μὲ 6 χιλ. δραχμὰς διετηρήθην ἐγὼ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ 10 ἔτη, τότε νηστικός καὶ τότε χορτάτος. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. [...]», γράφει στὸν ἀνησυχούντα πατέρα του, στίς 15 Ὀκτωβρίου 1881. Ἐγκάθειρκτος στὴ σπατάλη γιὰ τὸν ἐπιούσιον, ἄχρι πέρατος κελεύθους. Ξενιτεμένος, ἀνέστιος, φερέοικος καὶ πλάνητας, ὅπως ὁ ξεπεσμένος του Δερβίσης. Ξεπεσμένος καὶ ἀποτυχημένος γιὰ τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ τῆς ἀθηναϊκῆς θορυβοποιίας. Ἐξόριστος καὶ λαμπερὸς μέσα στὴν «ἐντιμον πενίαν» καὶ στὴ συνειδητὴ ἀκτημοσύνη. Μηδὲν ἔχων καὶ τὰ πάντα κατέχων. Μ' ἀρέσει πολὺ, παιδιόθεν, ποὺ ὁ Φώτης Κόντογλου ὀνοματίζει τὸν Παπαδιαμάντη Χριστιανὸ Δερβίση. Ἐξόριστος, ὁ ἱερατικὸς διάκονος τοῦ κάλλους «μὲς στῆς Ἀθήνας τὶς ἐμορφιές». «[...] εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης -ὅπου ἀπὸ πολλοῦ σύρω τὸν σταυρόν μου, μὴ ἔχων πλέον δυνάμεις νὰ τὸν βαστάζω- εἰς τὴν πόλιν τῆς δουλοπαροικίας καὶ τῶν πλουτοκρατῶν. [...]» (βλ. τὸ διήγημα Νεκρὰνθεμα, δημοσιευμένο στὸ Ἐλεύθερον Βῆμα, τὴν 6ῃ Ἰουνίου 1925). Μιλῶ γιὰ τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς του. (Αὐτὸ ποὺ ὁ Ἐγγονόπουλος ἔλεγε «τὸ αἷμα τῆς καρδίας μου».) Γιατὶ τὸ αἷμα τοῦ κορμιοῦ του τό 'σπειρε στὰ γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων, ἀόκνως ἐργαζόμενος, μεταφράζων εἰδήσεις, ρεπορτάζ, μυθιστορήματα. Μὲ πλήρη ἐποπτεία τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς σκέψης τοῦ καιροῦ του.

Τώρα ποὺ ἔρχονται σιγὰ σιγὰ στὸ φῶς οἱ θαμμένοι μέσα στὴν κίτρινη σκόνη τῶν σελίδων ἀπὸ τὶς φυλλάδες ἐκείνου τοῦ καιροῦ, οἱ πολῦτιμοι μαργαρίτες τῶν λέξεων του χάρις στὴν κραταιὰ ἀγάπη, τὴ φιλολογικὴ ἐμβρίθεια καὶ τὸ ἀσίγαστο μεράκι ἀφοσιωμένων ἀνθρώπων - τώρα βλέπουμε τὸ ξόδεμά του καὶ εἰσερχόμαστε στὸν κόπο του. Ὁ κόπος ἐτοῦτος

κράτησε μέχρι τὰ τελευταῖα τῆς ἐπίγειας ζωῆς του ἔτη. Στις 2 Ἰανουαρίου τοῦ 1904 γράφει στὸν Βλαχογιάννη, πὺν τὸν πιέζει νὰ κάνει πιὸ γρήγορα, στὴ μετάφραση τῆς Ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος, ἀνάμεσα σ' ἄλλα: «[...] Πέντε ἡμέρας ἐδοκίμασα τὸ σύστημα τῆς ὀκταώρου ἐργασίας, μὲ σκοπὸν νὰ τελειώσω γρήγορα, ὅπως ζητεῖς. (Εἰσηλθα τώρα εἰς τὸν Β' τόμον.) Ὁ λιχανὸς τῆς δεξιᾶς μου ἔχει δαρμὸς καὶ πόνους, καὶ τὰ δύο ἄλλα δάκτυλα πάσχουσι σκληρύνειν τοῦ δέρματος. Ἡ μέση μου πονεῖ. Ὡστε ξανακύλισα πίσω εἰς τὴν πεντάωρον. Ἐδῶ, καὶ νὰ θέλω, σχεδὸν ἀδύνατόν μου εἶνε νὰ ἐργάζωμαι τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτάς. [...]». «Ἀδερφε Ἀλέξανδρε», ἐπιμένει ὁ Βλαχογιάννης, «Φίλτατε ἀδερφε Ἰωάννη...» ἀπαντᾷ ὁ μάρτυρας Ἀλέξανδρος, εὐρισκόμενος στὴ Σκιάθο, ὅπου ἔχει ἐπιστρέψει «εἰς τὸν τόπον τῆς μικρᾶς ἀναψυχῆς», μὲ τὸν ἀδελφὸ του Γιώργη νὰ «ἔχη πάθει τὰς φρένας». Ὁ Γεώργιος, «Δημογραμματεὺς ἐν Πορταριᾷ»· κι ἔπρεπε νὰ ἐργάζεται ἐπιπροσθέτως ὁ Ἀλέξανδρος, ὥστε νὰ συνδράμει τὶς ἀδελφές του, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκογένεια τοῦ Γεωργίου. Ἀλλὰ, γιατί τέτοια ἢ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀθώου ἀμνοῦ στὸν Βλαχογιάννη; Γιατί ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη του στὸν Μαλακάση, ὁ ὁποῖος μὲ σθεναρὴ φωνὴ τὸν χαρακτήρισε τὸν «μεγαλύτερο νεοέλληνα ποιητῆ»; Γιατί οἱ συνομιλίες του μὲ τὸν Δαμβέργη, τὸν Χατζόπουλο, τὸν Κονδυλάκη, τὸν Καρκαβίτσα; «Μὲς στῆς Ἀθήνας τὶς ἑμορφιές» (ρεμπέτικο) ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης μὲ δύο «σειριές» ἀνθρώπων ἔκανε παρέα. Μὲ τοὺς ἀληθινὸς δημιουργοὺς, πὺν ἔνοιωθε ὅτι καταλάβαιναν. Καταλάβαιναν πὺς οἱ λέξεις του τοὺς ἀνοίγουν τὸ μυστικὸ μονοπάτι γιὰ νὰ βγοῦν στὸ ξέφωτο τῆς χαμένης ἐνότητας τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων - ἐκεῖ ὅπου παρέμενε ἄτρωτος καὶ ὀλοτμητός ὁ τρόπος ὁ ὁποῖος κάνει τὸ πένθος χαρὰ καὶ τὴ χαρὰ δακρυόεσσα ἀγάπη. Ὁ τρόπος τῆς συγχωρήσεως. Οἱ ἀληθινοὶ δημιουργοὶ -κι ὄχι ὁ πολτὸς τῶν γραμματάνθρώπων- εὐρισκαν στὶς παραγράφους του τὴν πνοὴ τῆς λεπτότατης αὐρας, ἢ ὁποῖα σμιλεύει τὸν καημὸ καὶ τὰ βάσανα σὲ ἐλεύθερη ὑπαρξῆ. Αὐτὸ τὸ κάτι ἀπὸ τὴν ἀπολεσμένη αἴγλη τῆς κοινότητος καὶ τοῦ μοιράσματος. Τοῦ δοσίματος μέσα ἀπ' ὅπου ὁ βίος ἀπὸ παραίσθηση γίνεται ζωὴ παλλόμενη. Αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς τὸν νοιάζονταν, μὲ βαθὺ σεβασμὸ καὶ ὅσο μπορούσαν. Ὅταν πρόκειται νὰ φύγει γιὰ τὴ Σκιάθο, δίνει τὸ ἀποχαιρετιστήριον γεῦμα στοῦ Μπαρμπαγιάννη, στὴ Δεξαμενὴ. Ὁ Μαλακάσης τὸν ρωτᾷ μὲ ἐταστικὴ τρυφερότητα: «[...] Ἀγόρασες ροῦχα καὶ παπούτσια; -Ἀγόρασα Μιλτιάδη μου. Δὲν ψεύδομαι ἐγώ. Ἀλλὰ τὰ πῆρα παληά. Θέλεις νὰ ἀμαρτήσω τώρα στὰ γεροντάματα;» Αὐτοὶ κι ἀκόμα ὁ Γεράσιμος Βῶκος, ὁ Κ.Α. Ψάχος, ὁ Νίκος Βέης εἶναι πὺν καταγράφουν τὶς σχέσεις τοῦ Παπαδιαμάντη μὲ τὴν ἄλλη «σειριὰ» - μὲ τοὺς ἀπλοὺς μανάβηδες, κηροπλάστες, οἰνοπαντοπῶλες, καραγωγεῖς. Μὲ ἀγαθοὺς λευῖτες, ὅπως ὁ Ἅγιος παπα-Νικόλας Πλανᾶς, στὶς ἀγρυπνίες τοῦ μικροῦ ἐκκλησιδίου, τοῦ Προφήτου Ἐλισαίου, στὴν ὁδὸν Ἄρεως στὸ Μοναστηράκι. Ἐκεῖ ὁ Παπαδιαμάντης συνέψαλε μὲ τὸν Μωραϊτίδη, ἐνόσω ὁ ἱερουργὸς παπα-Νικόλας Πλανᾶς, στὰ μάτια τῶν καθαρῶν τῆ καρδία, ἵπτατο τοῦ ἐδάφους. «[...] Αἴγλη ἀπολύτου εὐτυχίας ἐφώτιζε τὴν δασύτριχα μορφή του μὲ τὴν σγουρὰν μαύρην γενειάδα καὶ τὴν ὀμόχρωμον πλουσίαν κόμην. Ἦτο ἀγνώριστος καὶ ἡ μορφή ἐκείνη ἢ τόσω

σκυθρωπή κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας ἐδῶ εἰς τὸ γραφεῖον, ἐφαιδρύνετο ὑπεράνω του ἱεροψαλτικοῦ ἀναλογίου. Ἐψαλλε δὲ ὁ συγγραφεὺς τῆς «Νοσταλοῦ» μετὰ ζέσεως καὶ πάθους ἀληθινοῦ [...]» (βλ. Γεράσιμος Βῶκος, Ἀγρυπνία εἰς τὸν Ἅγιον Ἐλισαῖον, ἐφ. «Ἀκρόπολις» 1894). Ὅμως οἱ «ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι» τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, «οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες» κατὰ τὸν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου, τί ἔκαναν; Ὅπως καὶ τώρα, ὅπως καὶ πάντα, δὲν ἔπαιρναν χαμπάρι. Μετὰ τὴν κοίμησίν του βεβαίως, καὶ κατὰ συρροήν, προσπαθοῦν ἀνυποψίαστοι καὶ «οὐκ ἀναγνώσαντες» νὰ ἀνεμίζουν τὸ ὄνομά του, ὡς σημαία τῆς ἐκάστοτε μορφῆς ποὺ λαβαίνει ἢ «χριστιανικὴ ἰδεολογία». Ἡ, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς θεωρητικὰ βαρυφορτωμένους, γυρεύουν νὰ τὸν τακτοποιήσουν ὡς ὑποσημείωση σὲ βαθυστόχαστες ἐρμηνευτικὲς ἐργασίες, ποὺ θεμελιώνουν θανατερὲς καριέρες. Ἀλλὰ πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ πόνος ὑπόθεση λογοτεχνικῆς, θρησκευτικῆς ἢ ἰδεολογικῆς βεγγέρας; Τὰ ἰψενικὰ τρίγωνα καὶ τὰ φροῦδικὰ τετράγωνα συμπλεγμένα μὲ τὴ διαστροφή τῆς πίστεως σὲ θεωρία δὲν ἔξαρκοῦν. Ὁ Τσαρούχης ἄλλωστε εἶχε προειδοποιήσει ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης «μὲ δύο ἢ τρία ἄθησκόληπτα» καὶ ἀγράμματα γραῖδια τοῦ νησιοῦ του, ἀχρηστεύει τὸν Φρόνυτ.» Ἐπειδὴ δὲ στὸν κόσμον αὐτὸ «Τὸ πνεῦμα δὲν τὸ ἔχεις, τὸ καταχτᾷς ἢ βιάζεις τὴ βασιλεία του», ὅπως ἔγραφε ὁ Ζήσιμος Λορεντζᾶτος στὸ ἐμβληματικὸ γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη κείμενό του (περ. «Ὁ Ταχυδρόμος», 1961) καὶ μὲ τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς του ἀντίτιμο, ὁ Παπαδιαμάντης παρέμεινε διακαῶς ἐρωτευμένος μὲ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ. «Κράτησε τὸν πόνον στὸ σωστό του τὸ ὕψος», λέει ὁ Καρούζος. Κατὰ τοῦτο πραγμάτωσε τὴν προτροπὴ τοῦ Ἀββᾶ Λογγίνου: «δὸς αἷμα καὶ λάβε πνεῦμα» (βλ. Γεροντικόν, Ἀββᾶς Λογγίνος, ἀπόφθεγμα Ε΄).